

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ФОРМУВАННЯ АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Вікторія Балута

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті актуалізовано питання підготовки майбутніх магістрів педагогічної освіти в контексті формування андрагогічної компетентності. Запропоновано авторську модель формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів. Роз'яснено механізми та етапи формування андрагогічної компетентності, визначено педагогічні умови, критерії оцінки та рівні сформованості цієї компетентності. Особливу увагу приділено результатам упровадження авторської моделі. Зокрема, схарактеризовано анкетні дані учасників на предмет наявності у магістрів знань про андрагогічну компетентність, проаналізовано рівень сформованості сукупності професійних, комунікативних й особистісних властивостей і якостей студента магістратури, що впливають на його здатність працювати викладачем дорослих. Після закінчення формувального етапу експерименту надано порівняльний аналіз і узагальнення результатів дослідження.

Анотация:

Балута Виктория. Экспериментальная проверка формирования андрагогической компетентности у будущих магистров педагогического образования в процессе профессиональной подготовки.

В статье актуализирован вопрос подготовки магистров педагогического образования в контексте формирования андрагогической компетентности. Предложена андрагогическая модель формирования андрагогической компетентности у магистров. Разъяснены механизмы и этапы формирования андрагогической компетентности, определены педагогические условия, критерии оценки и уровни сформованности этой компетентности. Особое внимание уделено результатам внедрения андрагогической модели в учебный процесс магистров-педагогов. В частности, охарактеризованы анкетные данные участников на предмет наличия у магистров знаний об андрагогической компетентности, проанализирован уровень сформованности профессиональных, коммуникативных и личностных свойств и качеств студента магистратуры, влияющих на его способность работать преподавателем взрослых. По окончании формирующего этапа эксперимента представлены сравнительный анализ и обобщение результатов исследования.

Resume:

Baluta Viktoriia. Experimental inspection of the formation of andragogic competence of future masters of pedagogical education in the process of professional training.

The article actualizes the issue of training masters of pedagogical education in the context of the formation of andragogic competence. The author proposes a pedagogical model for the formation of androgogical competence of masters. The mechanisms and stages of the formation of andragogic competence are explained, pedagogical conditions, evaluation criteria and levels of formation are defined. The author pays special attention to the results of the introduction of the pedagogical model into the academic activity of masters-teachers. In particular, there are characterized the questionnaire details of the participants on the masters' knowledge of the andragogical competence and there is analyzed the master students' level of professional, communicative and personal qualities formation affecting their ability to work as an adult teacher. At the end of the forming stage of the experiment, the author provides a comparative analysis and generalization of the research outcomes.

Ключові слова:

формування андрагогічної компетентності; майбутній магістр педагогічної освіти; педагогічна модель; результати педагогічного експерименту.

Ключевые слова:

формирование андрагогической компетентности; будущий магистр педагогического образования; педагогическая модель; результаты педагогического эксперимента.

Key words:

formation of andragogic competence; future master of pedagogical education; pedagogical model; outcomes of pedagogical experiment.

Постановка проблеми. Проблему підготовки педагогічних кадрів у контексті формування андрагогічної компетентності ми досліджуємо впродовж кількох років, адже питання професійної (якісної) організації освіти дорослих на всіх її щаблях актуальне й важливе й має всесвітнє визнання. Це пов'язано з переходом людства від постіндустріального суспільства до інформаційного, нерівномірністю економічних процесів у світі, швидким темпом прогресування новітніх технологій, зміною сучасної парадигми розвитку людини в бік її автономності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку галузі освіти дорослих, підготовки відповідних педагогічних кадрів висвітлені в працях багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема О. Аніщенко [2], М. Ноулза, Л. Лук'янової [2], А. Маслоу, Н. Ничкало, С. Прийми, І. Зель [1],

С. Ізбаш, С. Змейова, І. Зязюна тощо. Проте багатий досвід досліджень та експериментів не вичерпує всіх питань, пов'язаних з формуванням андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів педагогічної освіти в процесі професійної підготовки, що спонукало до власного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є презентація авторської моделі формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів педагогічної освіти й ознайомлення з результатами впровадження розробленої моделі на базі вищих педагогічних навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на ідеї І. Романова, А. Хвана, які наголошували, що «... рух від професії до особистості пов'язаний з розвитком особистості в культурі цієї професійної

моделі ...» [3], пропонуємо такий механізм формування андрагогічної компетентності:

- ознайомлення з моделлю через навчання, передачу системи знань про предмет, способи діяльності тощо. Результат цього процесу – уявлення про професію (у нашому прикладі – когнітивна готовність);

- засвоєння моделі через практичну діяльність – акцентується увага на набутті вмінь і навичок (у нашому прикладі – технологічна й практична готовність);

- ідентифікація суб'єкта діяльності з професійною моделлю. Під ідентифікацією розуміємо місце професійної діяльності як цінності в ієрархії мотивів особистості; відповідність особистих мотивів професійно значущим мотивам; відповідність особистої та професійної картин світу (у нашому прикладі – мотиваційна готовність).

Авторська модель формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів педагогічної освіти в процесі професійної підготовки передбачає три основні етапи організації навчальної діяльності магістра:

- Мотиваційно-ціннісний етап, результатом якого має стати формування у магістрів ціннісних професійно-особистісних настанов щодо набуття андрагогічної компетентності в процесі професійної підготовки й самоосвіти, прагнення змінити свою діяльність на основі нової професійної норми.

- Змістово-технологічний етап, результатом якого є розуміння сутності андрагогічної взаємодії, можливість організації педагогічної роботи як андрагогічного супроводу професійного розвитку магістра, засвоєння необхідних для цього знань, умінь, способів діяльності й засобів.

- Прикладний етап – набуття досвіду актуалізації андрагогічної компетентності в практичній діяльності.

Кожний етап має ряд визначених методів, форм і засобів організації навчальної діяльності студента магістратури. Серед основних педагогічних умов, що впливають на формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів у процесі професійної підготовки, ми виокремили:

- наявність педагогічної підготовки й досвіду педагогічної діяльності магістрів;

- оновлення змісту професійної підготовки майбутніх магістрів андрагогічною теорією;

- організація професійної підготовки, заснованої на андрагогічних принципах;

- використання інтерактивних форм і методів навчання, що сприяють набуттю досвіду андрагогічної взаємодії;

- входження в професійну діяльність викладача дорослих через виробничу (педагогічну) практику.

Рівні сформованості андрагогічної компетентності майбутніх магістрів визначаємо за чотирма критеріями:

- ціннісно-мотиваційним, що характеризує спрямованість на набуття андрагогічної компетентності, ціннісне ставлення до андрагогічної діяльності;

- когнітивний, який засвідчує рівень теоретичних уявлень і розуміння сутності андрагогічної взаємодії зі студентами;

- операційно-діяльнісний, що відображає рівень практичного застосування способів і засобів андрагогічної взаємодії зі студентами, готовність і здатність використовувати новий професійний досвід у конкретній практичній діяльності;

- рефлексивно-оцінювальний, який відображає рівень розвитку рефлексивних умінь в оцінці андрагогічної діяльності.

Ефективність запропонованої моделі була перевірена на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова та Бердянського державного педагогічного університету під час формувального експерименту зі студентами освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей: 8.18010021 «Педагогіка вищої школи», 8.18010020 «Управління навчальним закладом», 8.04030201 «Інформатика», 8.04020101 «Математика», 8.03010201 «Психологія», 8.02030301 «Українська мова і література», 8.02030201 «Історія». Загалом в експерименті взяли участь 317 студентів магістратури денної форми навчання. Для перевірки ефективності авторської моделі були проведені зрізи до формувального експерименту, формувальний експеримент і зрізи після формувального експерименту, що виявили динаміку зростання показників готовності майбутніх магістрів до освіти дорослих.

Експериментальна робота спрямовувалася на:

- формування мотивації в учасників навчально-виховного процесу, спрямованої на досягнення високих показників готовності майбутніх магістрів до андрагогічної діяльності;

- чітке цілепокладання й планування навчальних занять на засадах андрагогічного підходу;

- організацію андрагогічної взаємодії в професійній діяльності під час навчальних занять і самостійної роботи студентів.

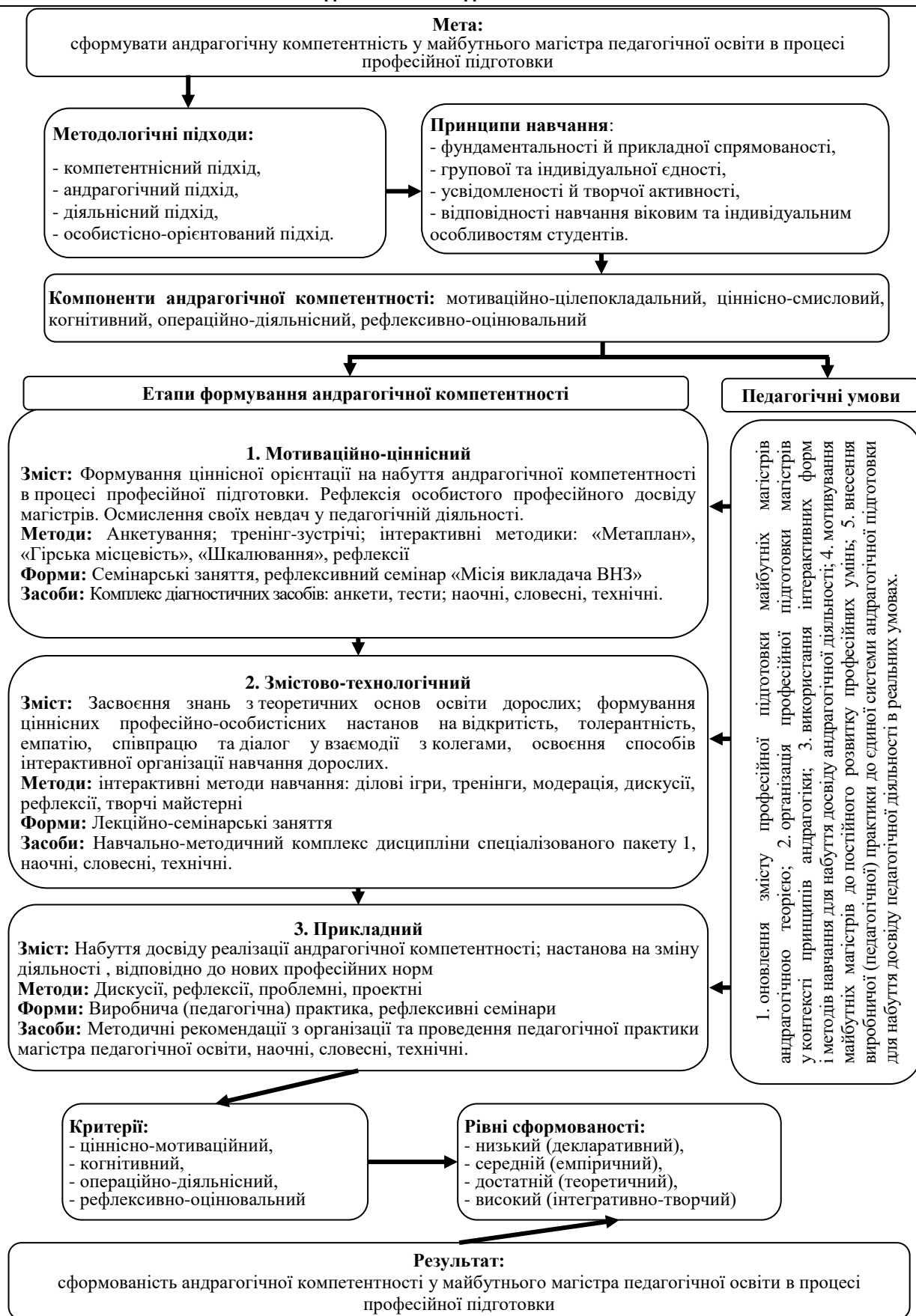

Рис. 1. Педагогічна модель формування андрагогічної компетентності у майбутнього магістра педагогічної освіти в процесі професійної підготовки

Зауважимо, що високий рівень готовності майбутнього магістра педагогічної освіти до андрагогічної діяльності передбачає:

• наявність мети, що визначає характер діяльності викладача: озброєння новими знаннями й уміннями. Прагнення допомогти

слухачам розвинути здібності, спрямувати на саморозвиток. Розвинення здатності працювати самостійно й у групі.

- Професійну орієнтацію: оцінка себе як фахівця в галузі тематики, яку викладає, оцінка себе як викладача дорослих. Уявлення про специфіку слухачів, їхнє ставлення до матеріалу, що вивчається, і здатність його засвоювати. Ставлення до слухачів як до дорослих людей, що мають певний життєвий і професійний досвід.

- Володіння мовою викладання: культура мовлення; багатство лексики, зокрема й професійної; дотримання мовних норм: особливу увагу потрібно звертати на орфоепію (правильний наголос) і дотримання евфонії (милозвучність); уникати в мовленні жаргонізмів, діалектизмів, надмірного вживання наукової лексики (це перепона на шляху сприйняття матеріалу); ясно й доступно викладати матеріал, думки тощо.

- Розуміння закономірностей взаємодії учасників освітнього процесу: розуміння слухачів, здатність до самовираження, інтерактивна й перцептивна взаємодія.

- Відповідальність викладача за свою діяльність та її результативність: здатність передбачати результати своєї діяльності й на цій підставі коригувати її. Уміння налагодити зворотний зв'язок як безпосередньо на кожному занятті, так і протягом усього періоду навчання (ураховуючи й дистанційний етап).

- Уявлення про фактори навчального процесу: уміння аналізувати соціальну й психологічну зумовленість навчального процесу.

- Андрагогічний оптимізм: упевненість, що андрагогічне грамотне навчання сприяє розвитку особистості, її вмінню працювати як індивідуально, так і в колективі.

- Уміння майстерно проявляти себе як викладача дорослих: постійне прагнення до саморозвитку й творчості, пошук і знаходження об'єктивно нових завдань, методів, способів навчання.

Отже, магістр педагогічної освіти, який здобув освіту на засадах андрагогічного підходу, має бути і наставником, і організатором, гнучким щодо перебудови своєї професійної діяльності відповідно до освітніх потреб студентів (студентоцентроване навчання за Ю. Рашкевичем) і в плані постійного підвищення своєї професійної компетентності, володіти організаторськими здібностями, орієнтованими на особливу організацію освітнього процесу з дорослими, бути комунікабельним у взаємодії з дорослими учнями на рівні партнерства, тактовним щодо особистих думок студента, незалежно від ґрунтовності й грамотності їх висловлення, уміти переконувати.

У контексті визначених особливостей у межах експерименту було проведено, по-перше, анкетування учасників на предмет наявності знань магістрів педагогічної освіти про андрагогічну компетентність; по-друге, діагностику рівня сформованості сукупності професійних, комунікативних і особистісних властивостей і якостей особистості студента магістратури, що впливають на його здатність працювати викладачем дорослих.

Серед основних методик дослідження рівня готовності майбутніх магістрів педагогічної освіти до роботи з дорослими ми обрали:

- діагностику рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку (за компонентами професійно-педагогічного саморозвитку – мотиваційний, когнітивний, морально-вольовий, гностичний, організаційний, здатність до самоврядування, комунікативний);

- діагностику стилів педагогічного спілкування (схильність до певної моделі спілкування);

- діагностику рівня онтогенетичної рефлексії (здатність до аналізу минулих помилок, успішного й неуспішного досвіду життєдіяльності);

- діагностику комунікативної толерантності (В. В. Бойко) [4, с. 149–153];

- діагностику рівня полікомунікативної емпатії (уміння поставити себе на місце іншої людини, здатність до співчуття, чуйність до чужих проблем);

- самооцінку професійно-педагогічної мотивації;

- діагностику вміння викладати свої думки;

- діагностику мотивів навчальної діяльності студентів магістратури.

Згідно з результатами анкетування, на етапі констатувального експерименту майбутні магістри педагогічної освіти виявили низький рівень ціннісного ставлення до андрагогічної діяльності, обмеженість знань з основ андрагогіки, брак професійних умінь роботи з дорослою аудиторією й рефлексивної ланки (табл. 1), що підтвердило актуальність наукової роботи.

Для подолання негативних результатів діагностування, відповідно до авторської моделі, на етапі формувального експерименту було впроваджено попередньо розроблений навчально-методичний комплекс дисципліни спеціалізованого пакета 1, метою якого є систематизація й узагальнення знань майбутніх магістрів з основ освіти дорослих. Робоча програма навчально-методичного комплексу дисципліни спеціалізованого пакета 1 складається з трьох тематичних напрямків: «Сучасний погляд на професійну компетентність викладача»; «Характерні риси андрагогічної компетентності»;

«Андрагогічна взаємодія як нова освітня технологія».

Курс покликаний мотивувати майбутніх магістрів до самовдосконалення, до усвідомлення важливості впровадження андрагогічної взаємодії в професійну діяльність, сформувати специфічний стиль мислення з урахування основ навчання дорослих, навчити керуватись основними методологічними принципами андрагогіки, застосовувати сучасні технології навчання дорослих, користуватись методикою планування й реалізації навчального процесу дорослих, долати труднощі в професійній діяльності.

Наступним етапом формування андрагогічної компетентності майбутніх магістрів стала виробнича (педагогічна) практика на базі вищого педагогічного навчального закладу. Мета практики – набуті практичного досвіду андрагогічної діяльності в реальних умовах

і забезпечити незворотність здобутих знань і вмінь шляхом закріплення професійно-особистісних новоутворень у досвіді діяльності й професійно-особистісних відносинах через їх безпосереднє проживання. Важливим навчальним елементом практики є рефлексивна діяльність, що передбачає осмислення магістром власного досвіду, виявлення професійно-значущих сутностей педагогічної роботи зі студентами, відображає смисловий рівень розуміння майбутнім магістром себе в професії.

Повторне анкетування учасників контрольної та експериментальної груп виявило різні рівні сформованості андрагогічної компетентності. Результати дослідження (табл. 1) дають підстави твердити про ефективність використання запропонованої моделі в процесі підготовки студентів магістратури педагогічного спрямування.

Таблиця 1

Розподіл магістрів за рівнями знань на етапі констатувального й формувального експерименту

Етап експерименту	Декларативний рівень		Емпіричний рівень		Теоретичний рівень		Інтегративно-творчий рівень	
	Контроль-на група (КГ)	Експериментальна група (ЕГ)	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Констатувальний	18,3%	20,1%	68,5%	67,9%	12,2%	10,7%	1,0%	1,3%
Формувальний	15,1%	1,1%	67,5%	17,9%	14%	64,2%	3,4%	16,8%

За підсумками формувального експерименту було виявлено значну позитивну динаміку у формуванні когнітивного й операційно-діяльнісного компонентів, що проявлялась:

- зростанням рівня розвитку андрагогічної компетентності;
- появою у магістра здатності розв’язувати проблеми взаємодії зі студентами на основі нових знань і вмінь, яких не було в його професійному досвіді (наприклад, застосування форм спільного планування, діалогу, сучасних форм організації дискусій, технік отримання зворотного зв’язку);
- засвоєнням нових видів діяльності з організації педагогічної роботи зі студентами (фасилітація, модерація, тьюторство);
- появою нових компонентів (рефлексія, андрагогічна взаємодія, інтерактивне навчання, фасилітаційний супровід) у структурі суб’єктивного досвіду.

Результативність експериментальної роботи підтверджена також позитивною динамікою рівнів сформованості андрагогічної компетентності магістрів: значно збільшилась кількість магістрів з теоретичним рівнем сформованості андрагогічної компетентності (з 10,7% до 64,2%) і зменшилась кількість магістрів з емпіричним рівнем (з 67,2% до 17,9%). До проведення експерименту налічувалось лише 1,3% магістрів з інтегративно-

творчим рівнем, серед яких були ті, що мали досвід роботи в навчальних закладах. Після проведення експерименту цей відсоток значно збільшився (до 17,9%), а якісний аналіз результатів засвідчив, що цей рівень вивили й магістри без значного досвіду роботи. Важливим результатом стали досягнення студентів магістратури на декларативному рівні, адже на початок експерименту він був виявлений у 20,1% магістрантів, а на завершальному етапі лише в 1,1% студентів магістратури (рис. 2).

Достовірність отриманих результатів дослідження вираховувалась за допомогою загальноприйнятих методів варіаційної статистики з використанням t-критерію Стьюдента. Отже, результати формувального експерименту довели ефективність розробленої педагогічної моделі й дали змогу підготувати методичні рекомендації щодо формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів-педагогів у процесі здобуття ними професійної освіти.

Висновки. Низький рівень сформованості андрагогічної компетентності випускників педагогічних ВНЗ провокує соціально-економічну кризу в будь-якій державі. Здатність до саморозвитку, самоактуалізації людини, її автономність у процесі оновлення знань і самовлаштування нині є чи не найголовнішими знаннями, здобути які вкрай важко, якщо власне

викладачі дорослих є недостатньо освіченими в цьому питанні.

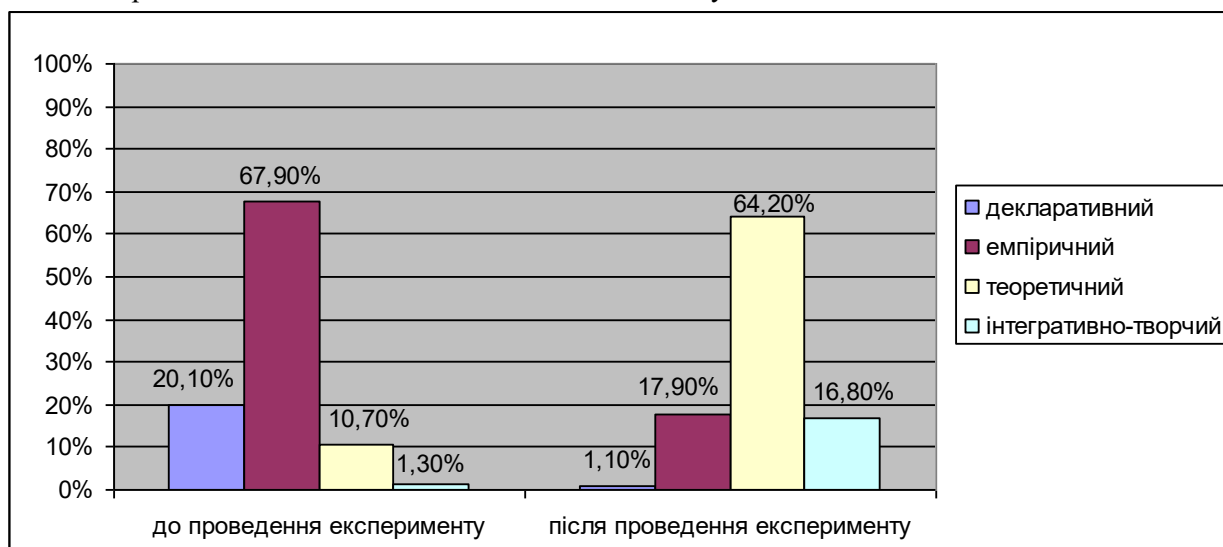

Рис. 2. Розподіл магістрів експериментальної групи за рівнями сформованості в них андрагогічної компетентності до та після експерименту

Результати впровадження авторської моделі формування андрагогічної компетентності у майбутніх магістрів педагогічної освіти засвідчили її ефективність, проте дослідження не вважаємо вичерпаним, адже формування андрагогічної компетентності є неперервним процесом і обмежувати його періодом навчання в магістратурі буде помилкою.

Перспективу подальших досліджень бачаємо у впровадженні андрагогічної підготовки в навчальній процес студентів-педагогів на етапі здобуття ними освітнього ступеня «бакалавр» і осіб, що здобувають науковий ступінь «доктор філософії».

Список використаних джерел

1. Зель І. О. Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Зель. – Черкаси, 2009. – 22 с.
2. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / авт. кол.: Лук'янова Л. Б., Сігаєва Л. Є., Аніщенко О. В., Зінченко С. В., Баніт О. В. та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 272 с.
3. Управление качеством образования: практикоориентированная монография и методическое пособие / под ред. М. М. Поташника. – М.: Пед. общ-во России, 2006. – 443 с.
4. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.

Рецензент: Прийма С.М., д.пед.н., доцент

Відомості про автора:

Балута Вікторія Сергіївна
v.s.balyta@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2389

Матеріал надійшов до редакції 27. 12. 2017 р.
Прийнято до друку 22. 01. 2018 р.

References

1. Zel', I. O. (2009). *Formation of andragogic competence in students of the Faculties of Humanities at classical universities: extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy. [in Ukrainian]
2. Lukianova, L. B., Sihaieva, L. Ye., Anishchenko, O. V. et al (2012). *Adult education: theoretical and methodological principles: monograph*. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian]
3. Potashnik, M. M. (ed.) (2006). *Managing the quality of education: practice-oriented monograph and methodological guide*. Moscow: Ped. obshch-vo Rossii. [in Russian]
4. Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V., Manuilov, G. M. (2002). *Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups*. Moscow: Izd-vo Instituta Psikhoterapii. [in Russian]

Information about the author:

Baluta Viktoriia Serhiivna
v.s.balyta@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i19.2389

Received at the editorial office 27. 12. 2017
Accepted for publishing 22. 01. 2018